

Реферат на тему: "Євген Гребінка. Байки у дитячому читанні. Творча особливість байок"

Євген Гребінка

Реферат

на тему:

Євген Гребінка.

Байки у дитячому читанні.

Творча особливість байок.

ЄВГЕН ГРЕБІНКА

Є. Гребінка протягом майже двадцяти років брав активну участь в українському й російському літературному процесі. В історії нової української літератури йому належить помітне місце серед попередників Шевченка, в творах якого реалізм утвердився як певний художній метод.

Народився він 2 лютого 1812 року в сім'ї дрібного поміщика на хуторі Убіжище, поблизу Пирятина, на Полтавщині. Спочатку вчився дома, потім у Ніжинській гімназії вищих наук (1825—1831), закінчивши яку, близько трьох місяців вважався у резерві 8-го Малоросійського козачого полку. Пробувши два роки дома після демобілізації, Гребінка на початку 1834р. переїздить до Петербурга, де працює чиновником Комісії духовних училищ Міністерства народної освіти, одночасно вчителюючи в різних закладах, а з 1838 р. цілком переходить на викладацьку роботу. Тяжка хвороба (туберкульоз) рано звела його в могилу: на 37-му році життя 15 грудня 1848 р. Гребінки не стало. Його тіло було перевезено на Україну й поховано у селі Мар'янівці, поблизу рідного хутора.

Зовсім інакшою була творча біографія Гребінки. Писати він почав рано, ще в гімназії, де на той час вже склалася певна літературна традиція: існував літературний гурток, діяв самодіяльний театр, виходили рукописні журнали та альманахи, в списках поширювалися "крамольні" твори Пушкіна, Рилєєва, Грибєєдова і Радищева. У ці ж роки на старших курсах гімназії навчався також Гоголь — душа всіх літературних починань. Саме в Ніжині були написані перші поезії Гребінки, байки та комедія на одну дію "В чужие сани не садись".

Справжній розквіт таланту Гребінки припадає на петербурзький період. Він зближується з багатьма діячами російської та української культури, двічі друкує збірку байок "Малороссийские приказки" (1834, 1836), публікує окремим виданням розпочатий ще в Ніжині переклад "Полтави" Пушкіна (1836), вміщує свої твори в періодичних виданнях. Одним з перших Гребінка звернув увагу на молодого Шевченка й узяв безпосередню участь в організації його викупу з кріпацтва та виданні "Кобзаря" (1840). Упорядкований і надрукований Гребінкою альманах "Ластівка" (1841) засвідчив

існування літератури українською мовою. Наприкінці 1846 р. він розпочав видання своїх прозових творів, але передчасна смерть обірвала його на восьмому томі.

Гребінка був своєрідним письменником. Його творчий доробок, крім уже згаданих байок, складають українські й російські поезії та досить значна обсягом проза російською мовою. Пишучи обома мовами, Гребінка був, як відзначав ще І. Франко, "талановитим писателем російсько-українським". Своєю творчістю він неначе уособив історичну своєрідність української літератури, яка виникала, розвивалася й міцніла в безпосередніх зв'язках і взаємодіях з літературою братнього російського народу. Ця її специфічна риса склалася історично і була відбиттям споконвічної спільності долі наших народів. Кращі твори Гребінки, зокрема й писані російською мовою, користувалися значним успіхом і, за свідченням І. Панаєва, "дуже подобалися більшості читаючої публіки".

Особливе значення для творчого розвитку Гребінки мала дружня критика й увага з боку В. Белінського, який послідовно підтримував кращі здобутки письменника, захищав його від ворожих нападів консервативних та реакційних журналістів, широко користувався його прозовими творами в боротьбі за перемогу реалізму, за торжество "натуральної школи", започаткованої творчістю великого Гоголя.

В українських поезіях Гребінки, тісно пов'язаних з народнопісенною традицією, висловлюється протест проти наруги над людськими почуттями, зображується важка доля дівчини-сироти, бринить туга за щастям, що проходить мимо. Серед російських віршів, поряд з ліричними поезіями, значне місце займають переспіви українських народних пісень. У романтичній поемі "Богдан" (1843) Гребінка оспівав єдність двох народів-братів — українського й російського — в боротьбі проти спільного ворога, за мир, за возз'єднання. Емоційний характер і ширість більшості поезій Гребінки забезпечили їм широку популярність. Не тільки окремі українські, а й деякі російські вірші ще за життя письменника стали народними піснями. І не дивно, що його пісня "Молода еще девица я была..." й досі прикрашає репертуар багатьох співаків, а слухачі часто не здогадуються, що її проникливі рядки написав Гребінка більш ніж століття тому, Гребінка був автором понад сорока повістей, романів і оповідань, які умовно можна поділити на кілька тематичних циклів: показ окремих сторін українського життя ("Рассказы пира-тин-ца", "Вот кому зузюля ковала!", "Мачеха й панночка", "Братья", "Нежинский полковник Золотаренко", "Чайковский"), побут і звичаї чиновництва ("Лука Прохорович", "Дальний родствен-ник", "Верное лекарство", "Иван Иванович", "Искатель места", "Полтавские вечера"), поміщицька сваволя та пригнічення кріпаків ("Кулик", "Бывальщина", "Злой человек", "Приключения синей ассигнации"), загибель "маленької людини" в бездушному середовищі ("Записки студента", "Доктор", "Первый концерт Ру-бини", "Заборов") та ін.

Творчість Гребінки-прозаїка розвивалася в напрямку від романтизму до реалізму. В своїх кращих творах він виходив з естетичних настанов "натуральної школи", еднався з тими

письменниками, які, слідом за Гоголем, сприяли зміцненню нового, реалістичного

напрям у літературі, посилювали її викривальну дієвість. Саме за це його цінували Белінський та Некрасов, саме це, в його спадщині згодом привернуло увагу Чехова і Горького.

Неперехідне значення й досі мають класичні байки Гребінки. У процесі становлення нової української літератури, коли визначався шлях її розвитку, йшла боротьба за розширення тематичних обріїв, за її суспільну значимість та ідейну наснаженість, коли характерним було своєрідне співіснування, взаємо зв'язаність різних стилістичних напрямків і течій, байка — витвір поетичної фантазії народу — відіграла значну роль у наближенні літератури до життя, до реалізму й народності.

Євгену Гребінці судилося стати найвизначнішим байкарем першої половини XIX ст. "Як байкопис,— зазначав І. Франко,— займає Гребінка перше місце в нашій письменстві". Звичайно,

ще до появи його байок на Україні вже існувала певна традиція. Байка широко побутувала в XVII—XVIII ст., використовувалася в курсах риторик і поетик, входила до перекладних збірників. Відомі звернення до цього жанру Г. Сковороди, І. Котляревського, П. Білецького-Носенка, П. Гулака-Артемівського і Л. Боровиковського. Особливо зросли принадність і авторитет байки після виступу І. Крилова. В. Белінський прямо зазначив, що "справжнім своїм торжеством на святій Русі байка зобов'язана Крилову".

Створюючи свої байки під безпосереднім впливом Крилова, наслідуючи кращі літературні й фольклорні традиції та використовуючи здобутки попередників. Гребінка зумів виявити власну творчу індивідуальність. "Гребінка,— за словами І. Франка,— йшов шляхом, прокладеним в російській літературі Криловим, але йшов досить самостійно, не наслідуючи Крилова, вносячи в свої байки український пейзаж і світогляд українського мужика".

Байка як жанр уже сама по собі передбачає критичне ставлення до зображуваного, його оцінку з певних позицій. У байках Гребінки в першу чергу виявилися соціальні суперечності тогочасної дійсності. Оригінальний національний колорит значно посилив їх реалістичне звучання, зробив зрозумілими для народного читача, що, в свою чергу, визначило також їх демократизм і забезпечило певну соціально-критичну спрямованість. Своїм корінням байки Гребінки сягають насамперед у народну творчість, в якій знайшли животрепетне вираження одвічні думи, прагнення й сподівання простого люду. Майже в усіх його байках хижакам і гнобителям протиставляється звичайний трудівник як уособлення людяності, працьовитості, моральної вищості. Своє ставлення до явищ дійсності байкар переважно визначає з народних позицій, спрямовуючи гнів проти жорстокої поміщицької сваволі, несправедливості царського суду, потворних породжень суспільного устрою — хабарництва, крутіїства та ін.

У цьому відношенні показова класична байка "Ведмежий суд". Запозичивши у Крилова тему (байка "Крестьянин и Овца"), Гребінка знайшов цілком оригінальне її втілення. Лисиця звинуватила Вола в тому, що він

...пив, як мошенник, брагу,
їв сіно, і овес, і сіль.

Здавалося, Волові не випадало турбуватися, оскільки він не вчинив нічого протиприродного чи тим більше злочинного. Однак суддя Ведмідь та Вовки-підсудки знайшли звинувачення достатнім, щоб "його по-своєму судить". "Трохи не цілі сутки" мудрували вони над справою. "Воно було б зовсім не диво,— сердито ревів Ведмідь,— коли б він їв собі м'ясиво", а Вовки заповзято завивали: "А то він сіно їв!" Безглуздість звинувачення тільки підкреслює цілковиту штучність розпочатої справи для формального засудження Вола, бо він "ситенький був", а судді, як відомо, розумілися саме на "м'ясиві", що, зрештою, визначило й вирок:

Понеже Віл признався попеластий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,
Так за такі гріхи його четвертувать
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті.

В чудовій своєю художньою лаконічністю й дотепністю, стилістично тонкій і влучній, пересипаній канцеляризмами байці постає яскрава картина судового свавілля — від повної беззахисності невинного підсудного, якому й слова не дали промовити, і аж до типового факту, що донощику, Лисиці, теж перепадає частка — "ратиці" нещасного Вола. Ідейний зміст байки настільки прозорий, що вона навіть не увінчується звичайною для жанру мораллю, зате сама назва — "Ведмежий суд" — постає афористичним узагальненням судового свавілля.

Оглядаючи Гребінчині байки, І. Франко писав: "Його сатира не широка і не їдка, хоч зовсім не безідейна, гумор вільний і далекий від шаржу..." М. Рильський теж відзначав саме цю особливість байок: "Кажуть, що до сатири Гребінка рідко сягає. Так, але буває й гумор, що б'є досить сильно і влучно, і цей гумор має у Гребінки безперечно національний, не позбавлений лукавості характер". При цьому М. Рильський посилався саме на "Ведмежий суд".

Ще показовішою в цьому плані видається нам байка "Рибалка" (паралель у Крилова "Крестьяне й Река"), Навесні у Рибалки сталася біда: примхлива річка "Оржиця заграла, і ятір, граючи, водою занесла". Розлючений Рибалка пішов до "Сули скажену позивать", але побачив, що саме по Сулі, в яку впадав Оржиця, "пливуть хлівці, стіжки, діжки, усякий крам", а між тим добром і "його ниряє ятір". Зрозумівши всю безглуздість свого наміру — річку у річки ж позивати,— "здихнув Рибалочка да і назад поплівсь". Співчуття до потерпілого байкар не без дружньої іронії висловлює в теплому зверненні до Рибалки: "А що, земляче, пожививсь?" Але на цей раз Гребінка не уникає і прикінцевої моралі, в якій недвозначно розкриває соціальну суть алегоричної розповіді:

Ось слухайте, пани, бувайте ви здоровії
Еге, Охріменко дурний:
Пішов прохать у повітовий,
Що обідрав його наш писар волосний.

"Рибалка" відзначається самотутнім мовностилістичним колоритом, національними

образами, локальними ознаками і навіть автобіографічними подробицями. Принагідне байкар порушує ще одну тему: висміюючи захоплення панів чужими краями (вони, мовляв, "народ письменний страх, бував у всяких школах", все знають — й "арабську цифру", й "закон турецький", "все тямлять, джеркотять, як гуси, по-німецьки"), він закликає "домівки не цуратись". Щодо цього цілком виправдана конкретизація місця дії — "у нашій стороні" та згадування річок Оржиця і Сула, визнання Рибалки "земляком".

У інших байках також мова йде переважно про багатих і бідних, сильних і слабких, про повну безправність і беззахисність бідного люду ("Зузуля та Снігир", "Ворона і Ягня", "Будяк та Конопличка", "Рожа да Хміль"). У байкових узагальненнях Гребінка досить категорично підкреслює полярність інтересів трудівника і пана:

То, сказано,— пани, щоб день у день гуляли,

А ми, неграмотні, щоб хліба заробляли.

("Рожа да Хміль")

Як тільки пан із паном зазмагався,

Дивись — у мужиків чуприни вже тріщать.

("Школяр Денис")

Іронічними рядками байки "Вовк і Огонь" немовби підсумовується досвід цих взаємин:

Мій батько так казав: "З панами добре жить,

Водиться з ними хай тобі господь поможе,

Із ними можна їсти й пить,

А цілувать їх — крий нас боже"

Прикметне, що саме цю байку Пушкін, за переказами, збирався перекласти на російську мову.

Зіставляючи дві моралі — панську й народну, хижацьку й гуманну,— Гребінка наголошує на моральній вищості простого люду. Трудівники порівнюються з "найкращим зерном", з налитими колосками, а пани — з "половою навісною", з порожніми колосками, що "ростуть на ниві даром" (байки "Пшениця", "Ячмінь"),

Для своїх алегорій байкар добирає промовисті імена. З одного боку виступають Ведмідь, Вовк, Лисиця, Будяк, Орел, Хміль, з другого — Віл, Зозуля, Снігир, Ягня, Конопличка, Рожа. Вдало використовуючи характерні природні ознаки та якості різних представників тваринного й рослинного світу, враховуючи фольклорні традиції й народне сприйняття навколишньої природи, Гребінка прозоро й стисло висловлює свої думки, робить їх зрозумілими для кожного читача.

Гребінка не випадково назвав свої байки "приказками". Саме з народних приказок було почерпнуто виключно точні, афористично стислі сатиричні образи й мовні засоби для зображення найрізноманітніших явищ, саме з приказок у байку вливався могутній струмінь гумору й словесних барв. Окремі приказки лягли в основу сюжету ("Школяр Денис", "Верша та Болото" та ін.), а часом визначили композицію байки як розгорнутої метафори ("Могилині родини"). Інколи зустрічаємо виразні "портретні" характеристики (цар у байці "Грішник"), реалістичні побутові деталі, майже документальний

етнографічний колорит, майстерно написані пейзажі. У більшості байок розповідна частина постає своєрідним оповіданням з гострим конфліктом, а самі вони будуються у формі діалога з зазначенням дійових осіб ("Ячмін", "Соловей") або діалога, який, займаючи більшу чи меншу частину твору, графічно не виділяється ("Могилині родини", "Верша та Болото", "Зузуля та Снігир"). Байки з монологічною будовою оживляються активним зверненням оповідача до вдаваного співрозмовника або навіть цілої групи слухачів ("Школяр Денис", "Утята да Степ", "Рожда да Хміль"). Постійна присутність байкаря відчувається майже завжди: він не відділяє себе від певної участі в оповіданих випадках або причетності до них, що дозволяє визначити авторське ставлення до зображуваного, приховане інколи вдаваною наївністю розповіді.

М. Рильський підкреслював: "Реалістична основа байок Гребінки цілком очевидна". Це стосується байок із запозиченими сюжетами і тим більше тих, що постали не з літературних зразків, а ґрунтуються на реальному факті чи події, мають конкретних прототипів, хоч відомості про них до нас не дійшли. Панько й Онисько, Охрім і Опанас, школяр Денис, Іван і Петро Деркач, суддя Глива і сивий Кіндрат, "панства чортів тиск", Грицько Підсака з дядьком та інші персонажі Гребінчиних байок втратили індивідуальні риси й сприймаються кожним поколінням читачів по-різному. Але не втратилася — і ніколи не втратиться! — художня сила кращих, справді народних витворів видатного байкаря. Окремі вирази байок, навіть їхні назви, взяті з народних

джерел, у свою чергу пішли в народ як приказки, стали крилатими словами ("А Лебедь плис на дно — і випурнув, як сніг", "Мовчи! почують — будеш битий", "Лисичці ж ратиці оддать", "Ведмежий суд", "Менший там не втне, де більший геть-то зможе" і т. д.).